

A magyar tölgyfák fajai és azok jellemvonásai.

Irta: dr. Simonkai Lajos.

(Folytatás és vége.)

Miután az eddigiekben a fajok fogalmával s a honi tölgyek fajainak számával lényegében véve végeztünk, áttérhetünk az előrebocsátottak után, azon mérvadó jellemvonások kiemelésére, a melyek tölgyfajaink szabatos megkülönböztetésére alkalmasak.

Legrövidebben és legvilágosabban vezet el célunkhoz a fajokat kifejtő jellem kulcs, melybe természetesen csak azon tölgyfajainkat vehetem be, a melyeket eddig a természetből már valósággal ösmerek.

Tölgyfajaink jellemkulcsa.

1. Örökké zöld lombu fa vastas bőrnemű levelekkel; a kupacs pikkelyei laposak, aprók s odalapulók; a makk egynyári. A Földközi-tenger mellékén honos telivér faj:

I. Ilextölgy = Qu. Ilex L.

Télen lombtalan vagy csak elszáradt lombbal bíró fa, vékony levelekkel; nagy, hengeres, árforma, berzedten szétálló és csúcsukon befelé kúndorodó kupacs pikkelyekkel; kétnyári vagyis a fán áttelelő és csak a második nyár végén megérő makkokkal; szürke, erős és hosszú pántokra behasgatott kéreggel; árforma, szálas, összepedrődő pálhákkal a rügyek körül. Telivér és hazánk flórájára jellemző faj. Változik mint fehér és fekete-Cser:

II. Cserfa = Qu. Austriaca

Willd. (Qu. Cerris Auct. non L.)

Télen lombtalan vagy csak elszáradt lombbal bíró fák, vékony levelekkel; apró, lapos s többé kevésbé odalapuló kupacspikkelyekkel; egy nyáron át teljesen kifejlődő makkal;

pálhátlan rügyekkel és lehulló pálhákkal. A *Robur* Endl. szakaszba tartozó tölgyeink 2.

2. A kupacspikkelyek vagy egész hosszukban lazán hátaltják egymást, vagy legalább a felsőbb pikkelyek nagy, sárgás-vereses nyelve áll lazán, azaz nincs a kupacshoz odaszorulva; a levélnyel s többnyire a hajtások is merev szőröktől többé-kevésbé borzasak; a legfelsőbb pikkelysor a kupacs peremén többé-kevésbé, néha feltűnően tülelmelkedik. A *Conferták* csoportja 4.

A kupacspikkelyek kupacsokhoz szorosan oda vannak tapadva, nyelvük aránylag apró, s legalább a felsőbb sorokban nem áll lazán 3.

3. A levél felszíne, legalább válla felé aprón csillag-szörös s emelkedetten eres; a kifejlett levelek nyele puha szőröktől többé-kevésbé pelyhes vagy borzas; rügypikkelyek bőven szőrösödők. A *Lanuginosák* csoportja 8.

A levél felszíne meztelen, sima és fénylő; a kifejlett levelek nyele meztelen vagy alig egy—két szőrrel; rügypikkelyek gyengén szőrösödők; hajtások többnyire meztelenek. A *Robur-sessiliflorák* csoportja 10.

4. A levél válla világosan füles, nyele rövid, a levél fél vállának szélességénél többnyire kurtább, ritkán akkora, vagy valamivel hosszabb 5.

A levél válla nem füles, legfeljebb egyenetlenül kikanyarított, nyele hosszú, és pedig a levelek nagyobb részénél 3—4-szer vagy többször is hosszabb a fél levélváll szélességénél . . . 7.

5. A kupacspikkelyek egész hosszukban lazán hátaltják egymást, a legfelsőbbek nyelvük egész hosszával s így feltűnően emelkednek túl a kemény peremen, a perem alattiak gyakran berzedten hátratortek; levéllemez nemcsak a fonákán, hanem a színén is sertécskéktől bőven szőrösödő; rügypikkelyek világos fahéjszínűek, csúcsuk felé megnyúltak, hosszú

szőröktől selymesek és borzasan pillások. Telivér faj, mely változik leveleinek alakjában és hajtásainak mezében :

III. Magyar tölgy = *Qu. conferta* Kit.
(*Qu. Hungarica* Hubeny.)

A kupacspikkelyek töve szorosan odatapad, de nyelvük nem, azaz többé-kevésbé lazán álló; a legfelsőbb pikkelyek csak alig nyúlnak túl a kupacs peremén; a levéllemez felszine meztelen vagy csak alig szőrösödő 6.

6. A kupacspikkelyek nyujtottak, hosszúkas nyelvformák; a levél fonákának főerei bőven szőrösek, sőt az érközök is szőrösödők; levél a *Qu. confertá*-éhoz hasonló szabású, többnyire keskeny öblökkel; rügyek hosszúkasok. Korcsfaj a *Robur* és *Concerta* közén, mely a *Qu. confertá*-hoz áll közelebb :

IV. Haynald tölgy = *Qu. Haynaldiana* Simk.

A kupacspikkelyek tojásdadok, azaz rövidebbek és aránylag szélesebbek, mint az előbbinél, nyelvük is kurta; a levél fonákának főerei kevés szőrűek, érközei pedig meztelenedők; levél a *Qu. Robur*-éhoz hasonló szabású többnyire tág öblökkel; rügyek tojásdadok. Korcsfaj a *Concerta* és *Robur* közén, mely a *Qu. Robur*-hoz áll közelebb. Változik főképp abban, hogy kupacsnai majd űlnek, majd kifejlett csomájuaak :

V. Heuffel tölgy = *Qu. Heuffeli* Simk.

7. A rügy-pikkelyek világos fahéj színűek, nyujtottak, hátukon selymesek, élükön hosszú szőrpillájuaak, csúcsuk felé keskenyedők; a levél fonákának főerei bőven szőrösek; a kupacspikkelyek hosszúkas nyelvformák, felsőbbjeik többnyire kihajló berzedt csúcsal. Korcsfaj a *Qu. conferta* és *Qu. sessiliflora* közén, mely a *Concerta*-hoz áll közelebb :

VI. Tufa tölgy = *Qu. Tufae* Simk.

A rügy-pikkelyek veresek, gyengén szőrösödők, éleiken rövideden pillások, csúcsuk felé tompán kerekítettek; a levél

fonákának főerei kevés és kurta szőrrel; a kupacspikkelyek tojásdad aljból hosszúkásak és felsőbbjeik csúcsa nem berzed ki. Korcsfaj a *Qu. conferta* és *Qu. sessiliflora* közén, mely a *Qu. sessiliflora*-hoz áll közelebb:

VII. Tabajdi tölgy = *Qu. Tabajdiana* Simk.

8. A levélfonákán a főér, valamint többnyire a szárnyerek is hosszú szőrűek s borzasok; e szőrök legalább kétszer akkorák, mint a szárnyerek vastagsága, és körülbelől akkorák, mint a főér vastagsága; az erek közei többnyire csoportos szőrűek s borzasok, de ős felé ez érközökn s a szárnyereken is, némely levelen, e szőrözet lekophatik; a levél karélyai kerekítve vannak, de a kinlódó vagy lelegelt cserjéken bodrosak sőt hegyesek is lehetnek. (*Qu. crispata* Stev.; *Qu. undulata* Kit.) Sokalakú telivér faj. Csumás termésű fajtája a *Qu. pendulina* Kit.; ha hajtásai majdnem meztelenek, akkor *Qu. Budensis* Borb.; ha pedig leveleinek válla ékformán van megnyúlva, akkor *Qu. Kitaibelii* Simk. a neve. A törzsfaj neve:

VIII. Magyar tölgy = *Qu. lanuginosa* Lam.
(*Qu. pubescens* Willd.)

A levél fonákán a főér valamint a szárnyerek is rövid szőrűek, pelyhesek; e szőrök legfeljebb félakkorák, mint a főér vastagsága, vagy akkorák, minő a szárnyerek vastagsága s többnyire előre is hajlanak; az érközök hasonló nagyságu vagy még kisebb szőrökkel vannak behintve, vagy pedig meztelenek. A levél állománya puhább, mint az előbbinél. Korcsok, melyek a *Qu. lanuginosa*-ból és *Qu. sessiliflora*-ból keletkeztek

9. A levél színén s fonákán homályos zöldszinű s egyszersmind apró csoportos, mindkét lapján bőven szőrösödő; fonákán a haránterecskék fénytelenek. A *Qu. lanuginosa*-hoz közelebb

álló korcsfaj. Törzsfajánál a hajtások molyhosak, a levelek szárnyasan behasgatottak; a termések igen rövid csomájuk; a Qu. Tiszae Simk fajtajánál a hajtások, sőt néha a levelek nyelei is, meztelenedők; a Qu. Bedöi Simk. fajtajánál pedig a termések határozottan csomások s a levelek éle igen sekély öblü. Törzsfajának neve:

IX. Streim tölgy = Qu. Streimii Heuff.

A levél színén fényes, igen apró és kevés szőrű; fonákán az erek kivételével meztelen, vagy csak fiatal korban van az érközein is néhány szőröcskével behintve; a haránterecskék fényesek s meztelenek. A Qu. sessiliflora-hoz közelebb eső korcsfaj. Törzsfajánál a levelek hosszunyelűek, a hajtások molyhosak, a rügypikkelyek erősen pillásak; a Qu. Dévensis Simk. fajtajánál a levelek rövidnyelűek, a hajtások molyhosak, a rügyek kerekítettek s majdnem vagy egészen meztelenek; a Qu. decalvata Simk. fajtajánál a hajtások és rügyek meztelenek; a Qu. tridactyla Borb. fajtajánál csak a hajtások meztelenek, míg a rügyek bőven szőrösek. Törzsfajának neve:

X. Kerner tölgy = Qu. Kernerii Simk.

10. A fa legtöbb levelének, vagy valamennyinek a válla világosan füles; levélnyel rövid, a levél fél-vállának szélességénél rendszerint nem hosszabb, ritkán akkora, mint a levél egész vállának szélessége 11.

A fa legtöbb levele vállán ékforma, vagy egyenetlenül kerekített; levélnyel a levelek többségénél hosszú, mindig hosszabb, mint az előbbi csoportba tartozóknál 12.

11. A levél fonáka aprón de sűrűn szőrös; a főér hosszú szőrű s borzas; a hajtások meztelenek. Korcsfaj, még pedig hihetőleg a Qu. lanuginosa és Qu. Robur korcsfaja:

X. Csató tölgy = Qu. Csatói Borb.

A levél fonáka egészen meztelen, vagy legfeljebb erein van néhány rövid szőr. Sokalakú telivér faj. Törzsfajánál a levél fonáka s a hajtások is teljesen meztelenek; a Qu. Pilosa Schur fajtájánál a levelek fonáka főbb erein szőrösödő, de a hajtások meztelenek; a Qu. Monorensis Simk. fajtájánál a hajtások pelyhes szőrűek, míg a levél mindkét színén teljesen meztelen. Törzsfajának számos fajváltozata is van. Nevezetes az a phaenologiai változata, mely 2—3 héttel későbbben virit, de aztán ősszel egész december elejéig vagy legalább is az első erősebb fagyokig zölden tartja meg leveleit: e fajváltozatnak ezért már két neve is van, u. m. a Qu. tardiflora Tschernajef a késői virágzás miatt és a Qu. hiemalis Stev. leveleinek télig tartó zöld színe miatt. Nevezetes változatokat mutat csumájának hosszúságában is. E szerint a rövid csumájú Qu. brevipes (Heuff.)-t, a hosszabb csumájú Qu. borealis (Heuff.)-t és a leghosszabb csumájú Qu. extensa (Schur)-t (Qu. australis Heuff. pro var, von Qu. australis Link) szokás főkép különböztetni. Rendkívül nagy a változatosság makkjainak alakjában és nagyságában. Törzsfajának neve:

XII. Kocsános tölgy = Qu. Robur L.
(Qu. pedunculata Ehrh.).

12. Terméseinek csumája a levélnyélnél legalább kétszer hosszabb, néha 8 cm. hosszúságú. Korcsfajnak látszik a Qu. Robur és Qu. sessiliflora közt; e nézetnek azonban ellentmondanak levelei, melyeken a Qu. Robur-nak semmi nyoma sincs.

XIII. Fekete tölgy = Qu. Feketei Simk.

Terméseinek csumája a levélnyélnél jóval rövidebb, vagy legfeljebb akkora, mint a levélnyel; a rügypikkelyek verhenyesek szélesen lekerekített tetővel s majdnem meztelen, fehérés éllel. Telivér faj, melynek törzsfajánál a termések csumátlanok, ellenben a Qu. Welandi (Heuff.) fajtájánál csumásak. Leve-

leinek színe felette változó, miért is a *Qu. aurea* Wierib. biztosan meg nem különböztethető. Törzsfajának neve:

XIV. Kocsántalan tölgy = *Qu. sessiliflora* Salisb.

Ime ezekben összefoglaltam legjobb tudomásom szerint a magyar tölgyfák fajait, fajtaikat s azok jellemvonásait. Kárba veszett munka volna ez itt, ha gyakorlati jelentősége nem volna. Én azonban azt hiszem, hogy a mint a betűk ismeretének szabatos elsajátítása nélkül nem olvassgathatjuk az írást, s olvasás nélkül abból nem is okulhatunk: ép úgy a természet tárgyainak tüzetes ösmerete nélkül nem tudunk olvasni a természet könyvéből, a mi okulásunkra, a mi hasznunkra. Az erdei fák — így többek közt a tölgyfák — fajainak biztos, alapos ösmerete az az ábéczé, a melynek segélyével az erdész erdejének minden számbaveendő faképződményéről tudomást szerezhet, s minden jó vagy rossz tulajdonságait kilesheti. Ezért ezt az ábéczét törekednünk kell a lehető legbiztosabb uton elsajátíttatnunk.

Részemről azt hiszem, az volna a legbiztosabb és leggyorsabb módja erdei fáink — így pl. tölgyfajaink — tüzetes és modern irányu megösmertetésének: ha az Orsz. Erdészeti Egyesület egy 50—100 példányban megjelenő kritikus és lehetőleg kimerítő, erdészeti herbariumot adna ki. Egy ily erdészeti herbariumnak, ha az lelkiismeretes buzgósággal és szakavatottsággal volna összeállítva; ha annak etikette-czédulái felvilágosításokat adnának az egyes fajok, fajták és fajváltozatok jellemvonásairól, értékéről: kiszámíthatatlanul nagy volna a haszna, mert új ösztönöket és új fegyvereket szolgáltatna erdészeink kezébe arra nézve, hogy erdeinket teljesen megismerjék s azok fakincsét a legczélszerűbben gyarapítsák és kihasználják.

Nem tartozhatik e cikk keretébe az, hogy egy ily herbarium létesíthetésének módozatairól is szóljak; de nem tehetem le a tollat a nélkül, hogy ez eszmét az intéző körök szives figyelmébe ne ajánljam, s egyszersmind ki ne nyilatkoztassam azt, hogy én mint közvitész — de csak is így — az Országos Erdészeti Egyesületet ez eszme megvalósításában, tőlem telhetőleg támogatni fogom.

Uj elmélet a májusi fagyok okáról.

Közli: Kovács Géza, m. kir. főerdész.

Ki ne várná elmulását a néha túlhosszasan haldokló télnek, mely épen a tavasz közeledtével gyönyörködtet leginkább a meghülés, nátha s más eféle, a láb megnedvesedése által előidézett kellemetességekkel? És ki ne várná a megifjító tavasz megérkezését, mely millió és millió, megdermedtségben szunnyadó életet támaszt fel a növények, és részben az állatok országában? Ugy az emberben, mint a többi állatokban megújultan pezseg a vér, midőn az enyhe tavaszi nap-sugár a korán nyíló virágokat nyílásra, a fákat lombfakadásra ingerli, — midőn a jó illatu, fűszeres levegőt élvezettel szivjuk tüdönkbe. A fáknak üde zöldsége, a virágok pompázó tarkasága közben a kellemes hangulatot megszorítja — nálam mindig, s azt hiszem még sok másnál — a gondolat, hogy vajjon nem esnek-e majd áldozatul a természetnek ezen tavaszi ékei az oly gyakran jelentkező tavaszi fagynak? mely a fejlődni indult természet zsengeit megsemmisítvén, oly elszorító képet idéz elő. Hisz mindnyájan tudjuk azt, mi már régi időtől fogva észleltetett, hogy ápril végétől kezdve a hőmérséklet évenként le szokott szállni, s remegve várjuk a három fagyos szentet, (május 12., 13. és 14. napat) mely nem ritkán jelentkező fagyával nemcsak a tavasz említett kellemet-